

УДК 378.147:656.61.071.1-056.87(043.3)

Слюсаренко Н.В.

Херсонський державний університет

Сотер М.В.

Первомайська філія Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова

«КРОСКУЛЬТУРНИЙ КЛУБ» ЯК СПРИЯТЛИВЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено питання залучення ресурсів «Кроскультурного клубу» як сприятливого середовища підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації. Підкреслено роль позааудиторної роботи при підготовці особистості до міжкультурної комунікації. Акцентовано, що через залученість до позааудиторних заходів студенти отримують додатковий резерв для розширення кругозору; здобувають додаткові стимули для спілкування англійською мовою на професійно-орієнтовану тематику у позааудиторний час; стають більш умотивованими та зацікавленими щодо вирішення тих, чи інших проблем, з якими вони стикалися, наприклад, під аудиторних занять; отримують можливості для самореалізації, зміцнення згуртованості студентського колективу, налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії з одногрупниками, підтримки атмосфери дружби, злагожденості та взаємодопомоги. Представлено заходи, що реалізуються у межах підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації під час позааудиторної роботи у Первомайській філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, зокрема, у межах діяльності «Кроскультурного клубу». Звернуто увагу на потенціал цих заходів щодо створення середовища підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, позааудиторна робота, позааудиторні заходи, клуб, просторово-середовищний підхід, середовище.

Slyusarenko Nina

Kherson State University

Soter Mariia

Pervomaisk Branch of Admiral Makarov
National University of Shipbuilding

«CROSS CULTURE CLUB» AS ENABLING ENVIRONMENT FOR PREPARING FUTURE ENGINEERS TO INTERCULTURAL COMMUNICATION

Summary. This article examines the issue of «Cross Cultural Club» resource mobilization as enabling environment for preparing future engineers to intercultural communication. The role of extra-curricular work in the process of preparing an individual to intercultural communication has been emphasized. It has been highlighted that due to involvement in extra-curricular activities, students receive an additional reserve for personal enrichment; gain additional incentives for communicating in English on professionally-oriented topics in extra-curricular time; become more consistently motivated and interested in solving those or other problems they encountered, for example, in classroom activities; get opportunities for self-realization, strengthening the unity of the student's team, ensuring subject-to-subject interaction with fellow-students, maintaining an atmosphere of friendship, coherence and mutual assistance. The activities implemented during the preparing future engineers to intercultural communication during extra-curricular work at Pervomaisk Branch of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, in particular, within the framework of «Cross Cultural Club», have been represented such as: «English language courses», club meetings («The problem of intercultural adaptation of a specialist in a multicultural environment»), meetings («Intercultural dialogue»), round tables («Strength in Unity»), quizzes (to the International Day for Tolerance «We are Different, But We Are equal», «What Do We Know About the Customs, Traditions and Culture of Other Countries?»), mini-festivals («National cuisines from around the world», «Christmas Traditions and Customs Around the World»), poster contest (to the International Day for Tolerance «Tolerance as a Way to Professional Self-Realization in the Modern Polycultural Space»), collective reviews of short video clips («Nonverbal communication in different cultures» with their further discussion and development of practical recommendations on the use of non-verbal means of communication in different countries), web-quests («Cultural portrait of the country» and others). The attention has been drawn to the potential of these activities to create enabling environment for preparing future engineers to intercultural communication.

Keywords: intercultural communication, extra-curricular work, extra-curricular activities, club, environmental space approach, environment.

Постановка проблеми. Стрімкі процеси розвитку суспільства, зростання міжнародних контактів, мобільність виводять на перший план необхідність підготовки фахівців інженерних спеціальностей до міжкультурної комунікації, а, відтак, до безконфліктної, партнерської, суб'єкт-суб'єктної комунікативної взаємодії між представниками різних лінгвокультурних спільнот. Підго-

товка фахівців до такої комунікації в українських закладах вищої освіти стає одним з пріоритетних напрямків, адже дозволяє розширити можливості навчання впродовж життя («LifeLong Learning») через обмін знаннями між колегами із закордону, участь у різного роду курсах, тренінгах, програмах підвищення кваліфікації, програмах обміну передовим досвідом, спільних проектах тощо.

Як акцентовано у «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», до основних завдань виховання справедливо відносять «формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій», а серед принципів виокремлено «принцип полікультурності», який «передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір» [8].

Таким чином, така підготовка є вкрай важливою для фахівців інженерних спеціальностей, зокрема інженерів-судномеханіків, оскільки їхня професійна діяльність нині, як правило, відбувається пліч-о-пліч із представниками різних країн і культур. Відтак, знання, вміння і навички міжкультурної комунікації є складовими як спеціально-, так і загально-професійної підготовки, адже, з одного боку, вони відносяться до невід'ємних спеціальних, вузькопрофесійних знань, умінь і навичок (предметно-спеціальні (фахові) компетентності) [13, с. 9], що необхідні майбутнім інженерам для виконання професійних обов'язків у складі мультикультурних екіпажів (наприклад, при проведенні переговорів по внутрішньосудновому зв'язку, при взаємодії з колегами у машинному відділенні, під час несення та передачі вахти; при здійсненні записів щодо виконання профілактичного ремонту, виправлення пошкоджень, ремонтних робіт тощо; під час різного роду доповідей на мостик; у ході ділової переписки тощо). А з іншого, до соціальних, універсальних знань, умінь і навичок (загальні компетентності) [там само], які потрібні фахівцю незалежно від специфіки його діяльності (наприклад, під час відпочинку з колегами-іноземцями; під час перебування у порту, магазині, аптеці, лікарні тощо, зокрема закордоном).

Аудиторні заняття забезпечують чітке, детальне планування, організацію й управління освітньою діяльністю з формування компетентностей необхідних майбутнім інженерам для міжкультурної комунікації, а також систематичний контроль як самого процесу, так і результатів діяльності студентів.

Водночас, як показав аналіз прикладних досліджень, суттєве скорочення часу, що відводиться на аудиторні заняття з «Англійської мови», «Англійської мови (за професійним спрямуванням)» (дисципліни, зміст яких безпосередньо орієнтовано на підготовку студентів до міжкультурної комунікації) негативно впливає на якість опанування студентами необхідними знаннями, вміннями і навичками та на їхню підготовку до комунікативної взаємодії з іноземним партнером. Скорочення часу практичних занять обмежує можливості для творчої організації освітнього процесу, створення оптимальних умов для самостійної діяльності студентів, занурення в автентичне середовище, для реальної індивідуалізації та диференціації навчання і виховання, розширення локального освітнього простору, розвитку партнерських взаємин, реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії у спільній діяльності. Проте, певною мірою вирішення вищевказаних проблем можливе у позааудиторній роботі. Саме тому, з метою підвищення результативності підготовки до міжкультурної комунікації й досягнення високих результатів, тобто опанування студентами знаннями, вміннями і навичками

та можливість їх практичного використання, виникає гостра потреба поряд із аудиторною роботою залучати ресурси позааудиторної роботи, зокрема «Кроскультурного клубу» як сприятливого середовища підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці проблему дослідження позааудиторної роботи та її роль у підготовці фахівців окреслено у наукових розвідках таких учених: І. Бех, І. Задорожна, А. Іващенко, Л. Кондрашова, Н. Кузьменко, Л. Онучак, О. Палеха, І. Соколова та ін. У цих роботах висвітлюються різні аспекти означеної проблеми, зокрема: виховання особистості, особистісно зорієнтоване виховання (І. Бех) [2]; умови ефективної організації і види позааудиторної самостійної роботи (І. Задорожна) [5]; творча самореалізація у позааудиторній роботі (А. Іващенко) [6]; професійне самоствердження у процесі позааудиторної виховної роботи (Н. Кузьменко) [9]; педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів (Л. Онучак) [11]; організація самостійної позааудиторної роботи, зокрема, у вищих навчальних закладах Великої Британії (О. Палеха) [12]; організаційно-методичні умови підвищення ефективності позааудиторної роботи (І. Соколова) [16].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, проблемі створення сприятливого середовища підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації, формування компетентностей, які потрібні майбутнім інженерам для налагодження ефективної міжкультурної комунікації з використанням такого напряму освітньої діяльності як позааудиторна робота не приділено достатньої уваги.

Мета статті: проаналізувати потенціал «Кроскультурного клубу» як сприятливого середовища підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. У межах наукового дослідження услід за Е. Азімовим і А. Щукіним з'ясуємо значення терміну «позааудиторна робота», яке вчені розглядають як «<...> роботу з тими хто навчається, що здійснюється поза межами аудиторних занять. Вона передбачає участь у вечорах відпочинку, зустрічах із цікавими людьми, перегляд фільмів, вистав тощо, і є резервом і засобом досягнення цілей навчання» [1, с. 40]. Ю. Матвіїв-Лозинська зауважує, що в позааудиторній роботі переважає елемент самореалізації. Дослідниця підкреслює, що вона «дає змогу студентам гармонізувати внутрішні та зовнішні фактори формування професійної культури, створює додаткові умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються» [10, с. 175]. Зважаючи на такі характеристики позааудиторної роботи, можемо наголосити, що її ресурси дозволяють посилити внутрішню мотивацію й потребу до опанування навчального матеріалу, сприяючи міцнішому засвоєнню необхідних знань студентами (наприклад, через залучення у межах позааудиторної роботи професійно-орієнтованих ситуацій, включення проблематики майбутньої професійної діяльності тощо).

Серед типових ознак позааудиторної роботи С. Іванчикова виокремлює самостійність та добровільність залучення. Вчена зазначає, що метою позааудиторної роботи є «розвиток мотивації студентів до пізнання та творчості, сприяння особистісному самовизначенню, адаптації до життя в суспільстві, залучення до здорового способу життя. Вміння, знання та навички, що отримуються під час такої роботи сприяють реалізації соціальної, рекреативної та дозвіллевой функції вільного часу, дозволяють студентам використувати його з максимальною користю, поєднуючи дозвілля з самовдосконаленням та творчістю» [7, с. 192]. Мета позааудиторної роботи, на думку К. Галацин, – це «розвиток творчих здібностей та активізація розумової діяльності студентів; формування у студентів потреби безперервного самостійного поповнення знань; закріплення, збагачення і поглиблення знань, набуття у процесі навчання, застосування їх на практиці; формування світогляду студентів і їх світоглядної культури; формування інтересів студентів до різних галузей науки, техніки, мистецтва, спорту; виявлення і розвиток індивідуальних творчих здібностей і нахилів; організація змістовного дозвілля студентів, культурного відпочинку та розваг; забезпечення всебічного виховання студентів, формування комунікативної культури студентів» [4, с. 32]. Як справедливо наголосив М. Фіцула, викладач закладу вищої освіти повинен «не лише передавати студентові знання і професійні уміння, а й прилучати його до певної культури, розвитку і відтворення якої передбачає живе спілкування» [18, с. 308]. Погоджуємося з думкою Л. Онучак, що вагоме місце у ході позааудиторної роботи «посідає викладач як організатор, керівник самостійної діяльності студентів» [11, с. 18]. Викладач у межах як аудиторної, так і позааудиторної роботи та самоосвіти забезпечує особистісний професійний розвиток кожного студента окремо і групи загалом.

Отже, комбінування позааудиторних занять із вивченням обов'язкового курсу англійської мови створює більш сприятливе середовище для глибокої, ґрунтовної підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації. Позааудиторні заходи дозволяють отримати додатковий резерв для розширення кругозору, здобути додаткові стимули задля спілкування англійською мовою на професійно-орієнтовану тематику у позааудиторний час, активізувати мотивацію та зацікавленість студентів до вирішення тих, чи інших проблем, з якими вони стикалися у межах аудиторних занять, сприяють їх самореалізації, зміцненню згуртованості студентського колективу, налагодженню суб'єкт-суб'єктної взаємодії між одногрупниками, підтримці атмосфери дружби, злагодженості та взаємодопомоги.

Варто відзначити, що створення певного «середовища» можливе за просторово-середовищного підходу організації освітнього процесу (Н. Касярум, В. Слободчиков, Н. Слюсаренко, Т. Ткач, А. Цимбалару та ін.), який передбачає розширення освітнього простору з метою реалізації певної мети. У нашому випадку розширення освітнього простору (від особистісного й локального рівнів до глобального) націлене на комплексну підготовку майбутніх фахівців до міжкультурної взаємодії

у полікультурному середовищі сучасного світу під час усіх напрямів освітньої діяльності: аудиторної роботи, позааудиторної роботи й самоосвіти.

Виокремлення поміж різних форм позааудиторної роботи клубу передбачає створення додаткового середовища для підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації. Саме «клубний колектив, будучи стійким, педагогічно направленим об'єднанням людей, пов'язаних єдністю інтересів, спільною соціально-культурною діяльністю щодо їх задоволення в умовах вільного часу, єдиним громадським порядком і системою самоврядування, є більш безпосередньою середою для формування міжкультурної компетенції, ніж практичні заняття з іноземної мови» [3, с. 17].

Серед основних позитивних характерних ознак клубу виділяють наступні: 1) він виступає своєрідним мікросередовищем спілкування, в якому індивід знаходить джерела задоволення відповідних потреб (наприклад, люди відчують потребу в почутті спільності, потребу бути прийнятими, потребу в повазі, пізнавальні потреби, потребу в самоактуалізації); 2) люди приходять у клуб, керуючись як інструментальними, так і афективними мотивами (у клубі не йде вивчення мови, але відбувається тренування мови, що і є інструментальним мотивом входження індивіда в клубну спільність) [3, с. 19].

У контексті нашого дослідження представимо заходи, що реалізуються з метою підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації під час позааудиторної роботи у Первомайській філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, зокрема, у межах діяльності «Кроскультурного клубу».

Метою діяльності клубу є створення необхідних умов для успішної інтеграції майбутніх інженерів до сучасного мультикультурного, мультинаціонального середовища, створення ситуацій зацікавленості та позитивної налаштованості на міжкультурну комунікацію з іноземними колегами під час роботи у складі мультикультурних команд, виховання толерантності, миролюбства, соціальної активності і міжкультурної відповідальності, відкритості, неприйняття й відмови від агресивності, домінування і насильства.

До основних завдань діяльності «Кроскультурного клубу» відносимо: 1) розширення культурно-країнознавчого кругозору майбутніх фахівців інженерних спеціальностей через насичення різного роду заходів країнознавчою, лінгвокраїнознавчою та соціокультурною інформацією, яка відображає специфіку та стратегії поведінки у ході взаємодії з носіями різних культур, особливості їх культур, звичаїв, традицій, ціннісних орієнтацій, релігійних поглядів, норм поведінки, етикету; 2) підвищення рівня адаптації майбутніх фахівців до комунікативної взаємодії з колегами, носіями інших етнічних, національних і державних ознак, чия культура і способи спілкування значно відрізняються; 3) формування і розвиток навичок командної роботи, інтенсивної співпраці у колективі, дружніх відносин між студентами, організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії та позитивних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях студентів; 4) формування стійкої мотивації до пізнання культурного різноманіття сучасного світу, схожостей і відмінностей, що проявля-

ються у різних культурах; 5) формування толерантності, полікультурності, емпатії, мобільності поведінки, креативності, стійкості, рефлексії, соціальної активності і міжкультурної відповідальності, відкритості, готовності до продуктивного діалогу; визнання поваги до культурного різноманіття, неприйняття й відмова від агресивності, домінування і насильства; утвердження поваги до звичаїв, традицій, культури народів світу; 6) створення умов для самореалізації майбутніх фахівців інженерних спеціальностей у відповідності до їхніх здібностей, власних і громадських потреб, інтересів, вподобань, нахилів.

Наведемо приклади деяких заходів, що реалізуються у межах діяльності клубу. Це: «Курси з англійської мови», засідання клубу («Ми за мир у всьому світі», «Проблема міжкультурної адаптації фахівця у мультикультурному середовищі»), зустрічі («Міжкультурний діалог»), круглі столи («У єдності сила»), вікторини (до Міжнародного дня толерантності «Ми різні, але ми рівні», «Що ми знаємо про звичаї, традиції та культуру інших країн?»), міні-фестивалі («Національні кухні різних країн світу», «Звичаї і традиції святкування Різдва у світі»), конкурс тематичних плакатів (до Міжнародного дня толерантності «Толерантність як шлях до професійної самореалізації у сучасному полікультурному просторі»), дебати («Особливості етикету спілкування у різних культурах: необхідність чи забаганка?»), тренінги («Стереотипи і упередження у міжкультурній комунікації»), дискусії («Справедливість у мультикультурному, мультинаціональному середовищі: міф чи реальність?» до Всесвітнього дня соціальної справедливості), колективні перегляди коротких відеороликів («Невербальне спілкування у різних культурах» з їх подальшим обговоренням і розробленням практичних рекомендацій щодо використання невербальних засобів спілкування у різних країнах), веб-квести («Культурний портрет країни»), конкурси (конкурс пісні до Дня Європи «Співаймо європейських пісень») та ін.

Далі детальніше зупинимось на деяких заходах й схарактеризуємо компетентності, які формуються у рамках цих заходів для підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації.

Насамперед, відзначимо, що «компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей» [13, с. 8]. Формування тих (чи інших) компетентностей відбувається під час навчання дисциплін освітньої програми у межах аудиторної роботи. Водночас, заходи позааудиторної роботи також мають значний потенціал щодо формування компетентностей. Аудиторні й позааудиторні заняття під час підготовки студентів до міжкультурної комунікації мають бути взаємопов'язані і взаємозалежні, взаємодоповнювати одне одного, виступаючи єдиною системою інтенсифікації всього процесу підготовки до взаємодії з іноземними партнерами. Представимо можливості деяких заходів, що проводяться у межах діяльності «Кроскультурного клубу», щодо формування компетентностей необхідних для здійснення продуктивної міжкультурної комунікації.

Так, наприклад, на базі клубу студенти за власним бажанням відвідують «Курси з англійської мови». Курси дозволяють усім охочим

студентам: розширити й поглибити знання з англійської мови, відпрацювати навички її використання у професійній і особистісній діяльності; розвивати вміння долати комунікативні бар'єри, розвивати пізнавальні можливості, самостійність, самовдосконалення, увагу, пам'ять; виховувати стійку позитивну мотивацію до вивчення іноземної мови, готовність до продуктивного діалогу, визнання поваги до культурного різноманіття, утвердження поваги до звичаїв, традицій, культури народів світу.

З метою подолання різного роду бар'єрів, що виникають під час міжкультурної комунікації, розширення культурного кругозору студентів, їхньої комунікативної культури, розширення локального освітнього простору та занурення студентів в автентичне середовище до проведення курсів залучено волонтерів Корпусу Миру США в Україні, зокрема, Алекса Пула. Гармонійна взаємодія з іноземним партнером сприяє практичному застосуванню студентами набутих знань, умінь і навичок, розширенню знань про культурне різноманіття сучасного світу, формуванню якостей необхідних для міжкультурної комунікації, що під час виконання професійних обов'язків надасть змогу уникнути мовних і культурних бар'єрів, проявити розуміння, емпатію, такт, толерантно сприймати культурні відмінності. Всі вищевказані заходи сприяють формуванню таких компетентностей: інструментальні (знання іноземної мови; навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел)); міжособистісні (здатність до критики та самокритики; позитивне ставлення до несхожості та інших культур; здатність працювати в міжнародному середовищі); системні (здатність застосовувати знання на практиці; здатність пристосовуватись до нових ситуацій; розуміння культури та звичаїв інших країн; бажання досягти успіху).

Засідання клубу «Ми за мир у всьому світі» зазвичай приводиться з нагоди відзначення Міжнародного дня миру (21 вересня) й націлене на: ознайомлення з проблемою збереження миру на Землі, зокрема, під час міжкультурної взаємодії різних народів і їх культур, розкриття значущості збереження і зміцнення миру та запобігання різного роду конфліктам; розвитку навичок прогнозування, попередження й долання конфліктних ситуацій, стимулювати до мирного співіснування з представниками різних культур у одному колективі; виховання емпатії у ставленні до людей, повагу до культурного різноманіття, неприйняття й відмову від агресивності, домінування і насильства; утвердження поваги до звичаїв, традицій, культури різних народів задля збереження миру у світі.

Круглий стіл «У єдності сила» має на меті: ознайомити з особливостями професійної взаємодії у колективі, зокрема, в умовах мультикультурного, мультинаціонального середовища, розкрити способи згуртування та стимулювання членів колективу до спільної діяльності; розвивати навички командної роботи, інтенсивної співпраці у колективі; згуртувати колектив, створити комфортний, доброзичливий мікроклімат; орієнтувати студентів на потребу концентрації зусиль кожного задля досягнення загального успіху; ви-

ховувати командний дух, формувати мобільність поведінки майбутнього фахівця, готовності до продуктивного діалогу, виховувати почуття колективного співробітництва.

Дискусія «Справедливість у мультикультурному, мультинаціональному середовищі: міф чи реальність?» до Всесвітнього дня соціальної справедливості налаштована на: повідомлення інформації про роль соціальної справедливості як одного з основоположних принципів мирного та успішного співіснування і взаємодії людей в умовах мультикультурного, мультинаціонального середовища; розвиток навичок спілкування у колективі, зокрема, мультинаціональному на засадах рівності і справедливості; виховання миролюбності, прагнення до соціальної справедливості, повагу до толерантної взаємодії, соціальну активність і міжкультурну відповідальність.

Наведені вище заходи «Кроскультурного клубу», що традиційно проводяться у Первомайській філії Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, сприяють створенню сприятливого середовища для підготовки майбутніх фахівців до міжкультурної комунікації, а, відтак, для формування у них таких компетентностей, що сприятимуть подальшій продуктивній міжкультурній комунікації май-

бутніх фахівців, як-от: інструментальні (навички управління інформацією (уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел); розв'язання проблем; прийняття рішень); міжособистісні (здатність до критики та самокритики; позитивне ставлення до несхожості та інших культур; здатність працювати в міжнародному середовищі; міжособистісні навички та вміння; взаємодія (робота в команді)); системні (здатність застосовувати знання на практиці; здатність пристосовуватись до нових ситуацій; розуміння культури та звичаїв інших країн; бажання досягти успіху).

Висновки і пропозиції. Таким чином, можемо відзначити значний потенціал позааудиторних заходів, зокрема «Кроскультурного клубу», як сприятливого середовища для підготовки фахівців до міжкультурної комунікації, формування у них компетентностей, зокрема, тих, які необхідні для ефективної взаємодії з іноземним партнером. Ця наукова розвідка не вичерпує всіх аспектів проблеми залучення ресурсів позааудиторної роботи з метою підготовки майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації. Подальшого дослідження потребують засоби позааудиторної роботи та їх потенціал у підготовці майбутніх інженерів до міжкультурної комунікації.

Список літератури:

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий. Москва : ИКАР, 2009. 448 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Волкова Е.В. Формирование межкультурной компетенции средствами интерактивных технологий в клубной общности лингвокультурной направленности : автореф. дис. к-та пед. наук : 13.00.05 / Санкт-Петербургский Гуманитарный университет профсоюзов. Санкт-Петербург, 2013. 26 с.
4. Галацін К.О. Позааудиторна робота у вищому технічному закладі як чинник формування комунікативної культури у майбутніх інженерів. *Наукові праці ДонНТУ. Серія : Педагогіка, психологія і соціологія*. 2013. № 2(14). С. 30–35.
5. Задорожна І.П. Модель організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англійською комунікативною компетентністю. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка*. 2012. № 2. С. 66–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPUP_red_2012_2_14 (дата звернення: 11.12.2018).
6. Іващенко А.В. Формування готовності майбутніх учителів до творчої самореалізації у позааудиторній роботі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М-во освіти і науки України «ДВНЗ Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. 21 с.
7. Іванчикова С.М. Позааудиторна робота як форма виховання культури здоров'я студентської молоді в кризових умовах сучасного суспільства. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2015. № 7(296), жовтень. Ч. 1. С. 189–196.
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (дата звернення: 03.12.2018).
9. Кузьменко Н.В. Формування професійного самозв'язання студентів технічних університетів у процесі позааудиторної виховної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2014. 20 с.
10. Матвій-Лозинська Ю.О. Позааудиторна діяльність як складова навчально-виховного процесу вищого навчального закладу. *Вісник ЛДУ БЖД. Серія : Педагогічні науки*. 2011. № 5. С. 175–179.
11. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2002. 18 с.
12. Палеха О.М. Організація самостійної позааудиторної роботи майбутніх учителів іноземної мови у вищих навчальних закладах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Міністерство освіти і науки України, Національний авіаційний університет. Київ : НАУ, 2016. 21 с.
13. Розроблення освітніх програм: методичні рекомендації / авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова / за ред. В.Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритет», 2014. 120 с.
14. Слюсаренко Н.В. Освітній простір майбутнього менеджера освітньої галузі. *Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід* : матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції (10-11 листопада 2016 року, м. Херсон). Херсон : Гельветика, 2016. С. 41–43.
15. Соколова І.В. Організація виховної роботи на філологічних факультетах вищих закладів освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1999. 23 с.
16. Сотер М.В. Формування готовності майбутніх інженерів-судномеханіків до міжкультурної комунікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Херсонський держ. ун-т; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Херсон; Тернопіль, 2018. 297 с.

17. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. 2-ге вид., допов. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.
18. Soter M.V. Mobilization of Extra-Curricular Work's Resources with the Aim of Forming Future Engineers' Necessary Competences to Intercultural Communication. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph / edit. S.T. Zolotukhina, I.M. Trubavina. Vienna : Premier Publishing, 2019. P. 348–357.

References:

1. Azimov E.G., Shchukin A.N. (2009). *Novyy slovar metodicheskikh terminov i ponyatiy* [New dictionary of methodical terms and concepts]. Moskva : IKAR.
2. Bekh I.D. (1998). *Osobystisno zorientovane vykhovannia : naukovo-metod. posibnyk*. [Personally-oriented education: scientific-methodical textbook]. Kyiv : IZMN.
3. Volkova E.V. (2013). *Formirovaniye mezhkulturnoy kompetentsii sredstvami interaktivnykh tekhnologiy v klubnoy obshchnosti lingvokulturnoy napravlenosti* [Formation of intercultural competence by means of interactive technologies in the club community of linguo-cultural orientation], (PhD Abstract). St. Petersburg : St. Petersburg Humanities University of Trade Unions.
4. Halatsyn K.O. (2013). *Pozaaudytna robota u vyshchomu tekhnichnomu navchalnomu zakladi yak chynnyk formuvannia komunikatyvnoi kultury u maibutnikh inzheneriv* [Extra-curricular work at a higher technical educational institution as a factor in the formation of a communicative culture among future engineers]. *Scientific works of the university "DonNTU". Series : Pedagogy, Psychology and Sociology*, vol. 2, no. 14, pp. 30–35.
5. Zadorozhna I.P. (2012). *Model orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv z ovolodinnia anhlovnoiu komunikatyvnoiu kompetentsiieiu* [Model of organization of future teachers' independent work on mastering English-language communicative competence]. *The scientific issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series : Pedagogy*, no. 2, pp. 66–72. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2012_2_14 (accessed 11 December 2018).
6. Ivashchenko A.V. (2014). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv do tvorchoi samorealizatsii u pozaaudytnii roboti* [Formation of future teachers' readiness for creative self-realization in extra-curricular work], (PhD Abstract). Pereiaslav-Khmelnytsky : State Institution of Higher Education "Pereiaslav-Khmelnytsky Hrihoriy Skovoroda State Pedagogical University".
7. Ivanchykova S.M. (2015). *Pozaaudytna robota yak forma vykhovannia kultury zdorovia studentskoi molodi v kryzovykh umovakh suchasnoho suspilstva* [Extra-curricular work as a form of cultivating the health culture of student youth in the crisis conditions of modern society]. *Luhansk Taras Shevchenko National University Journal. Pedagogical science*, no. 7(296), part 1, pp. 189–196.
8. *Kontsepsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi : nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 r. № 641*. [Concept of national-patriotic education of children and youth: the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16/06/2015, No. 641]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15> (accessed 3 December 2018).
9. Kuzmenko N.V. (2014). *Formuvannia profesiinoho samostverdzhennia studentiv tekhnichnykh universytetiv u protsesi pozaaudytnoi vykhovnoi roboty* [Formation of students' professional self-affirmation of technical universities in the process of extra-curricular educational work], (PhD Abstract). Uman : Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.
10. Matviiv-Lozynska Yu.O. (2011). *Pozaaudytna diialnist yak skladova navchalno-vykhovnoho protsesu vyshchoho navchalnoho zakladu* [Extra-curricular activity as a component of the educational process of a higher educational institution]. *Bulletin of Lviv State University of Life Safety. Series : Pedagogical Sciences*. No. 5, pp. 175–179.
11. Onuchak L.V. (2002). *Pedahohichni umovy orhanizatsii samostiinoi pozaaudytnoi roboty studentiv ekonomichnykh spetsialnostei* [Pedagogical conditions of organization of students' independent extra-curriculum work of economic specialties], (PhD Abstract). Kiev : Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
12. Palekha O.M. (2016). *Orhanizatsiia samostiinoi pozaaudytnoi roboty maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy u vyshchykh navchalnykh zakladakh Velykoi Brytanii* [Organization of independent extra-curriculum work of future foreign language teachers at higher education institutions in the UK], (PhD Thesis). Kiev : National Aviation University.
13. Zakharchenko V.M., Luhovyi V.I., Rashkevych Yu.M., Talanova Zh.V. (2014). *Rozroblennia osvitnikh prohram: metodychni rekomendatsii* [Development of educational programs: methodical recommendations]. (Eds. V.H. Kremen). Kiev : DP «NVTs «Priorityty».
14. Slyusarenko N.V. (2016). *Osvitnii prostir maibutnoho menedzhera osvitnoi haluzi* [Educational space of the future manager of the educational branch]. *Proceedings of the Pidhotovka menedzheriv osvitnoi haluzi v umovakh detsentralizatsii upravlinskykh struktur: svitovyi dosvid (Ukraine, Kherson, November 10-12, 2016)*. Kherson : Helvetyka, pp. 41–43.
15. Sokolova I.V. (1999). *Orhanizatsiia vykhovnoi roboty na filohichnykh fakultetakh vyshchykh zakladiv osvity* [Organization of educational work at the philological faculties of higher educational institutions], (PhD Abstract). Kiev : Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.
16. Soter M.V. (2018). *Formuvannia hotovnosti maibutnikh inzheneriv-sudnomekhanikiv do mizhkulturnoi komunikatsii* [Formation of future marine engineers' readiness to intercultural communication], (PhD Thesis). Ternopil : Kherson State University, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.
17. Fitsula M.M. (2010). *Pedahohika vyshchoi shkoly : navch. posibnyk* [Higher School Pedagogy : methodical textbook]. Kiev : Akademydav.
18. Soter M.V. Mobilization of Extra-Curricular Work's Resources with the Aim of Forming Future Engineers' Necessary Competences to Intercultural Communication. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine* : monograph / edit. S.T. Zolotukhina, I.M. Trubavina. Vienna : Premier Publishing, 2019. 348–357.